

УДК: 633.11+632.4+582.285

MOSH NAV VA TIZMALARINI O'SUV DAVRI DAVOMIYLIGI*Tayanch doktorant: Shodiyev Sherzod Shomiljon o'g'li**Janubiy dexqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti**E-mail shodiyev.sherzod1991@gmail.com**Tel: +998945290114*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, mosh (*Vigna radiata*) nav va tizmalarining o'sishi va rivojlanishining xususiyatlari vegetatsiya sharoitlariga va cheklovchi omillarning ta'siriga qarab ko'rib chiqildi. Mosh nav va tizmalari unib chiqishidan ko'chat hosil bo'lgunga qadar, keyin g'unchalash, gullash va dukkak hosil bo'lish fazalari o'rtalariaro o'rganildi. Tajribalar 2021-2023 yillarda Janubiy iqlim sharoitida olib borildi.

Kalit so'zlar: mosh, nav, tizma, issiqlik, o'suv davri davomiyligi.

Mosh qimmatli dukkakli don o'simlik bo'lib xalq xo'jaligida turli maqsadlarda ishlatiladi. Asosan moshdan oziq-ovqat mahsuloti sifatida foydalaniladi va doning tarkibida yaxshi hazm bo'ladigan ko'p miqdorda qimmatli oqsil miqdori (24-30) foiz gacha bo'lib ya'ni poyasi chorva molar uchun to'yimli oziqa hisoblanadi.

Demak, har bir dehqon avvalo noqulay tashqi muhit sharoitlariga chidamlilik namoyon qila oladigan navni tanlash bilan birga tuproq unumdorligini saqlaydigan va oshiradigan ikkilamchi ekinlardan foydalanishi, so'ngra ularni almashlab ekish tizimiga rioya qilgan holda to'g'ri joylashtirishi kerak. Respublikamizning Janubiy voha viloyatlari iqlim sharoitlari bir qadar qurg'oqchil issiq mavsumi ko'proq bo'lishi bilan ekinlar etishtirishni bir qadar qiyinchiliklar tug'diradi. Bu borada biz asosiy va takroriy muddatlarda etishtirishda, almashlab ekish tizimlarida dukkakli ekinlar guruhiga mansub moshni yetishtirishda qisqa kunli navlarni yaratishimiz mumkin bo'ladi.

Tadqiqot natijalari asosida O'rta Volga bo'yi iqlim sharoiti uchun mosh (*Vigna radiata* (L.) R. Wilczek) o'simligining yangi yaratilgan navi botanik va morfologik modelidan kelib chiqqan holda, mintaqaning iqlim sharoitiga moslashgan, hosil talablariga javob beradigan, yuqori mahsuldor donli mosh navi namunasi taqdim etilgan. Istiqbolli navning vegetatsiya davri 66-70 kun, biometrik ko'rsatkichlari va hosildorlik elementlari bo'yicha ota-ona shaklidan yuqori bo'lganligi ko'rsatib o'tilgan.

Mosh nav va tizmalarni biometrik ko'rsatkichlarining don hosildorligiga bog'liqligi ijobiy bo'lib, o'simlik bo'yi, dukkak uzunligi, bir tup o'simlikdagi dukkaklar soni va bitta dukkakdagi donlar soni kabi ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan tizmalarining mos ravishda don hosildorligi ham yuqori bo'lganligi takidlab o'tgan.

Mosh hosildorligi va hosildorligini tavsiflovchi belgilar o'rtasidagi korrelyativ bog'liqlikni baholash uchun tadqiqot uchun 36 ta mosh germplazmasi 10 ta miqdoriy belgi bo'yicha o'rganilgan, ya'ni gullashgacha bo'lgan kun, o'simlik bo'yi (sm), har bir o'simlikdagi dukkaklar soni, har bir o'simlikdagi klasterlar soni, ko'chatlar, dukkak uzunligi (sm), bitta dukkakdagi donlar soni, 1000 ta don vazni (g) va bir

o'simlikdagi don hosili. Genetik o'zgaruvchanlikni o'rganish asosida barcha belgilar yuqori irsiy xususiyatga ega bo'lib, yuqori genetik irsiylanish bilan birga qo'shimcha gen ta'sirining ustunligini ko'rsatgan.

O'simlik o'suv davrining davomiyligi navning alohida muhim ko'rsatkichlaridan bo'lib hisoblanadi. Bu xususiyat mosh o'simligining genetik jihatidan irsiy tuzilishiga bog'liq bo'lishi bilan birga, uning qanday sharoitda o'stirilayotganligiga, ya'ni tuproq-iqlim va meteorologik sharoitlarga, o'stirish agrotexnikasiga, ekish muddatiga ham bog'liqdir.

Olib borilgan tadqiqotimizda nav va tizmalarining pishish fazasi va vegetatsiya davri davomiyligi aniqlab chiqilganda andoza nav sifatida Qaxrabo va Durdona navlari olindi. Andoza Qaxrabo navi 13- iyulda pishib, unib chiqishdan pishishgacha bo'lgan kun 85 kunni tashkil etgan bo'lsa Durdona navi 03- iyulda pishib, unib chiqishdan pishishgacha bo'lgan kun 75 kunni tashkil etganligi kuzatildi.

1-jadval

Mosh nav va tizmalarida o'suv davri davomiyligi

Plots	Entry	Nav va tizmalar	Unib chiqish,	Shoxlash,	G'unchalash,	Gullash, sana	Dukkak hosil qilish, sana	To'liq pishgan sana	To'liq pishgan bo'lgan, kun
1	1	Qahrabo	20 apr	18 май	28 май	2 июн	8 июн	13 июл	85
5	2	KR21-MUNGPYT-IR-46	19 apr	19 май	24 май	30 май	3 июн	28 июн	70
9	3	KR21-MUNGPYT-IR-32	20 apr	19 май	25 май	31 май	5 июн	30 июн	72
13	4	KR21-MUNGPYT-IR-11	20 apr	18 май	27 май	1 июн	8 июн	8 июл	79
17	5	KR21-MUNGPYT-IR-47	19 apr	19 май	1 июн	6 июн	11 июн	23 июл	95
2	6	KR21-MUNGPYT-IR-42	20 apr	21 май	29 май	3 июн	9 июн	11 июл	83
6	7	KR21-MUNGPYT-IR-35	18 apr	18 май	26 май	31 май	6 июн	4 июл	76
10	8	KR21-MUNGPYT-IR-26	19 apr	20 май	27 май	1 июн	7 июн	10 июл	82
14	9	KR21-MUNGPYT-IR-38	20 apr	20 май	29 май	3 июн	8 июн	3 июл	74
18	10	Durdona	19 apr	17 май	25 май	30 май	5 июн	3 июл	75
3	11	KR21-MUNGPYT-IR-48	19 apr	19 май	25 май	30 май	5 июн	1 июл	73
7	12	KR21-MUNGPYT-IR-34	20 apr	18 май	24 май	30 май	4 июн	1 июл	73
11	13	KR21-MUNGPYT-IR-25	19 apr	18 май	24 май	28 май	3 июн	29 июн	72
15	14	KR21-MUNGPYT-IR-39	20 apr	21 май	26 май	1 июн	6 июн	30 июн	70
19	15	KR21-MUNGPYT-IR-28	20 apr	16 май	24 май	30 май	5 июн	29 июн	71
4	16	KR21-MUNGPYT-IR-27	20 apr	20 май	25 май	31 май	6 июн	28 июн	69
8	17	KR21-MUNGPYT-IR-44	20 apr	23 май	1 июн	6 июн	12 июн	24 июл	95
12	18	KR21-MUNGPYT-IR-31	19 apr	19 май	25 май	31 май	4 июн	28 июн	70
16	19	KR21-MUNGPYT-IR-24	19 apr	19 май	29 май	2 июн	8 июн	10 июл	83
20	20	KR21-MUNGPYT-IR-33	20 apr	19 май	25 май	31 май	4 июн	26 июн	68
		Past ko'rsatkich	18 apr	16 май	24 май	28 май	3 июн	26 июн	68
		O'rtacha ko'rsatkich	19 apr	18 май	26 май	31 май	6 июн	4 июл	76
		Yuqori ko'rsatkich	20 apr	23 май	1 июн	6 июн	12 июн	24 июл	95

Andoza navga nisbatan dukkakning pishishib etilishi va vegetatsiya davri davomiyligi ertachi bo'lgan KR21-MUNGPYT-IR-33 tizmasi 26- iyunda pishib, 68 kunda, KR21-MUNGPYT-IR-31 tizmasi 28- iyunda pishib, 70 kunda, KR21-MUNGPYT-IR-46 tizmasi 28- iyunda pishib, 70 kunda, KR21-MUNGPYT-IR-39 tizmasi 30- iyunda pishib, 70 kunda pishganligi kuzatildi.

Mosh tizmalardan kech pishgan va vegetatsiya davri davomiyligi uzoq bo'lgan

KR21-MUNGPYT-IR-44 tizmasi 24- iyulda pishib, 95 kunda, KR21-MUNGPYT-IR-47 tizmasi 23- iyulda pishib, vegetatsiya davri davomiyligi 95 kunni tashkil etdi.

Xulosa

Raqobat nav sinash ko'chatzoridagi nav va tizmalarning vegetatsiya davri davomiyligini kuzatilgan andoza Durdona navi 03- iyulda pishib, unib chiqishdan pishishgacha bo'lgan kun 75 kunni, Qaxrabo navi 23- iyulda pishib, unib chiqishdan pishishgacha bo'lgan kun 85 kunni tashkil etganligi kuzatildi. Andoza navga nisbatan dukkakning pishishib etilishi va vegetatsiya davri davomiyligi ertachi bo'lgan KR21-MUNGPYT-IR-33, KR21-MUNGPYT-IR-31, KR21-MUNGPYT-IR-46, KR21-MUNGPYT-IR-39 tizmalar tanlab olindi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

A. Курьянович, Морфологические признаки сортообразца маша (*vigna radiata* (L.) R. Wilczek) зернового направления для климатических условий среднего Поволжья // Международный журнал гуманитарных и естественных наук № 11-1 ноябрь 2018 г. 8-11- С.

Shodiyev Sherzod Shomiljon o'g'li, & Ziyadullaev Zoxidjon Fayzullaevich. (2023). MOSH NAV VA TIZMALARINING MAHSULDORLIK KO'RSATKICHLARI. World Scientific Research Journal, 13(1), 110–112. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2588>

//V. Sandhiya and S. Saravanan // "Genetic variation and correlative relationships in cowpea (*Vigna radiata* L. Wilczek)" Electronic Journal of Plant Breeding, 9 (3). В-1094–1099.

Курьянович А.А., Володина И.А. Возможность интродукции и селекции маша - (*Vigna Radiata* L.) Wilczek) в Среднем Поволжье. // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2018. № 2-2. doi:10.24411/1990-5378-2018-00139 .